

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Maanmieli, Karoliina; Rissanen, Anu

Title: 911 päivää 1930-luvun mielisairaalassa

Year: 2018

Version:

Copyright:

Rights: © 2018 Vammaisuuden vaiettu historia

Rights url:

Please cite the original version:

Maanmieli, K. & Rissanen, A. (13.11.2018). 911 päivää 1930-luvun mielisairaalassa. Vammaisuuden vaiettu historia. Blogi. Retrieved from: <http://www.vammaishistoria.fi/911-paivaa-1930-luvun-mielisairaalassa/>

911 päivää 1930-luvun mielisairaalassa

Kirjoittaneet Karoliina Maanmieli ja Anu Rissanen Muistoihin kaivertuneet tilat (2017-2020) Koneen säätö

Joulukuun alussa 1935 Routalan¹ kotiin tuli joukko tuttuja miehiä, jotka: ”rupesivat kovalla kiireen touhulla ajamaan rääsyjä päälleni, mitä sattui lähellä olemaan, eikä minulle ilmoitettu koko touhun tarkoitusta, eikä sitä mihin aiotaan mennä”. Kirjoittaja kuvaa, kuinka koko peli tuntui siltä, kuin oltaisiin lähdetty taluttamaan sonnimullia markkinoille. Niin kuin Routala matkan varrella oli jo epäillytkin, päämääränä oli mielisairaala.

Kuva: T. Norjavirta, Sotamuseo: Mielisairaalan aluetta. Heinäkuu 1943

Tämä 1930-luvun puoliväliin sijoittuva, yli sadan konekirjoitusliuskan mittainen potilaan kertomus kuvaa muutaman kuukauden pituista hoitajaksoa Seinäjoen piirimielisairaalassa ja sitä seuraavaa kahden ja puolen vuoden jaksoa Hattelmalan mielisairaalassa, jota siihen aikaan kutsuttiin Pöllöläksi. Routalan sairaalaan toimittaminen tapahtui tilakaupasta syntyneen eripurauksen seurauksena.

Routala oli sairaalajaksojensa aikaan jo ikämies ja sai ikänsä puolesta viettä päivänsä enimmäkseen sairaalan sisätoimissa. Siksi hänelle jäi aikaa ja mahdollisuuksia tarkkailla sairaalan toimintaa ja hoitohenkilökunnan sekä potilaiden käyttäytymistä. Sairaalaan päästyään hän kirjoitti muistonsa ja muistiinpanonsa puhtaaksi kirjoituskoneella. Ne ovat säilyneet näihin päiviin asti, ja onnekkemme kirjoittajan sukulainen lähetti ne Suomalaisen kirjallisuuden seuran vuosina 2014 ja 2015 organisoimaan *Muistoja ja kokemuksia mielisairaala* –keräykseen. Routalan kirjoitus on vanhin keräykseen lähetetty teksti. Tätä

¹ Nimi muutettu

rikasta muistelukirjoituskokoelmaa tutkimme Muistoihin kaivertuneet –tilat monitieteisessä hankkeessamme viiden tutkijan voimin.

Hoitokäytänteet ja puuttuva hoito

Routala tekee sairaalapäiväkirjassaan monenlaisia huomioita. Seinäjoen ajalta hän joutuu turvautumaan muistiinsa, koska ei kertomansa mukaan voinut siellä säilyttää kirjoituksiaan missään. Pöllölässä kirjoittaminen ja kirjoitusten säilytys sen sijaan onnistuivat. Routala paneutuu kirjoitelmissaan niin sairaalan maatilán hoitoon, taloudenpitoon, ruuan keuhon laatuun, kirjanpidon epäilyttäviin epätarkkuuksiin ja ennen kaikkea hoitokäytänteisiin sekä hoitohenkilökunnan usein ivalliseen ja potilaita kunnioittamattomaan käytökseen. Routala pohtiikin kirjoituksessaan: ”*onkohan kaikilla sairaaloilla erikseen omat omituiset oppinsa ja tapansa, eikä mitään samaan suuntaistakaan.*” Tässä kahden sairaalan perusteella tekemässään havainnossa hän osuu oikeaan. Vaikka hoitomuodot, jotka kehitettiin Saksassa ja muualla Keski-Euroopassa, olivat kaikissa suomalaissa mielisairaaloissa samat, vaihtelivat piirimielisairaaloiden hoitokäytänteet suurestikin. Yksi tekijä tämän ilmiön taustalla oli sairaaloiden talous ja käytettävissä olevat resurssit.

Useaan otteeseen Routala palaa ihmettelemään miksi mielisairaalaá kutsutaan sairaalaksi, vaikka siellä ei tarjota potilaille mitään hoitoa, edes somaattisten sairauksien hoidosta ei siellä huolehdiá asianmukaisesti. Suomalaisissa sairaaloissa käytettiin 1930-luvun loppuvuosina kääre- ja kylpyhoitoja sekä rauhoittavia ja unilääkkeitä. Kardiasoli- ja insuliinisokkihoidot tulivat suomalaisiin sairaaloihin pääosin vuodesta 1937 alkaen. Näkemiään kääre- ja kylpyhoitoja Routala ei pidä hoitona vaan rankaisu- ja hallintakeinona. ”*Eivät mielisairaalat mitään sairaaloita olekaan, eivät missään merkityksessä. Ne ovat ainoastaan yhteiskunnallisen roskan huonoja kaatopaikkoja.*” Ainoa sairaalan tarjoama hoitomuoto on työterapia, joka sekin on Routalan näkemyksen mukaan yksipuolista ja tylsistyttävää pikemminkin kuin kuntouttavaa. Saksalainen psykiatri Hermann Simon kehitti 1920-luvun puolivälissä Güterslohn mielisairaalaassa ”aktiivisen työterapian”, jonka myös suomalaiset mielisairaalat omivat hoitokäytänteihinsä. Mielisairaalat sijaitsivat pääosin maaseudulla, joten sairaaloiden tarjoama työterapia koostui maatilán töistä sekä metsätöistä. Sisätyöt koostuivat siivous- ja keittiötöistä.

Routala keskusteli paljon hoitohenkilökunnan ja harjoittelijoiden kanssa. Hänellä oli usein tapana ikään kuin koemielessä kysellä hoitohenkilökunnalta esimerkiksi kirjainyhdistelmien merkitystä. Useimmiten hoitajat eivät vastanneet todenmukaisesti kirjoittajan kysymykseen vaan väittivät esimerkiksi r.l lyhenteen kaupan nimen perässä tarkoittavan ”*rahat loppuivat*” tai hoitajan nimilapussa nimen perässä olevan p.h:n merkitsevän ”*paha sisar*”. Lyhenteiden todellinen merkitys jää tekstissä pimentoon. Kirjoittaja koki hoitohenkilökunnan puhettavan epäkunnioittavaksi ja useissa kohdin muistiinpanojaan hän ironisesti toteaaakin mielisairaanhoidon perustuvan potilaan ”hassuttamiseen”.

Vapauden rajoittaminen ja pakkokeinot

Routalaa kummastuttaa potilaiden ylenmääräinen vapauden rajoittaminen. Hän tekee tästä seuraavan päätelmän: ”*Mielisairaaloissa pelätään tavattomasti potilaan tekevän pahoja, siksi on hänen vapautensa supistettu mahdollisimman vähiin.*” Omille henkilökohtaisille tavaroille ei ollut lukollista säilytyspaikkaa, teräesineet säilytettiin potilailta piilossa ja saapuva ja

lähtevä posti tarkastettiin. Erityisen loukkaavana, ”luontokappaleen asemaan painamisena” Kantala näkee potilaan vihkisormuksen takavarikoimisen hoidon ajaksi. Routala mainitsee monesti olleensa muita potilaita onnekkaampi; hänellä oli muun muassa yksityishuone ja hän oli osastonsa ainoa ”vapaakävelijä” eli hänellä oli oikeus liikkua vapaasti sairaalan alueella. Hän sai myös joskus ylimääräisiä kahvitarjoiluja ja toisinaan onnistui ylipuhumaan harjoittelijat näyttämään itselleen omia potilasasiakirjojaan tai sairaalan ohjesääntöjä, joiden noudattamisessa hän huomasi vakavia puutteita. Routala tuntuu kriittisyydestään huolimatta olleen myös pidetty potilas, ainakin hän sai henkilökunnalta useita joululahjoja ja kävi heidän kanssaan kirjeenvaihtoa. Kriittisimmät huomionsa hän tosin säästi sairaalasta pois pääsyn jälkeiseen aikaan, koska katsoi sen itselleen turvallisemmaksi. Kotoa käsin hän kertoo kirjoittaneensa henkilökunnalle useita kirjeitä.

Routala kuvaa, miten hoitomenetelmiä käytettiin pakkokeinoina ja rankaisuna. Hän luonnehtii, miten huonoa käytöstä seurasi Pöllölässä petihoitoa ja pahimmillaan käärehoitoa eli Pöllölän kielellä ”kapaloita”. Itse hän ei kapaloihin joutunut ajoittain provosoivasta puhetavastaan huolimatta. Hänen havaintojensa mukaan käärehoitoa käytettiin ohjesäännön vastaisesti: potilaan vointia ei tarkkailtu kapaloissa ollessa eikä kapaloimiseen kysytty aina lääkärin lupaa. Hoito myös miellettiin rangaistukseksi pikemminkin kuin hoitokeinoksi. Kapalat oli usein laitettu liian tiukalle. Jossain vaiheessa Pöllölän hoitajaksoaan Routala kuuli kahden hoitajan puhuvan, että käärehoito oli kielletty. Hän arvelee kiellon tulleen lääkintähallitukselta. Kieltoa ei kuitenkaan sairaalassa noudatettu. Seinäjoella ei Routalan mukaan käärehoitoa käytetty, vaan levottomimpia potilaita pidettiin ammeissa, jonne he saivat myös ruokansa. Kääre- ja petihoidon lisäksi Pöllölässä oli ns. ”karhunkoppi”, jonne väkivaltaisesti käyttäytyneet potilaat vietiin eristyksen, joskus kapaloihin käärittynä. Karhunkoppiin joutuminen ei edellyttänyt henkilöihin kajoavaa väkivaltaa, vaan esimerkiksi kukkamaljakon rikkomisen johti eristyksen.

Routala kertoo, miten potilaat joutuivat sietämään hoitajien taholta paitsi henkistä, myös fyysistä väkivaltaa: hän oli muutamaan otteeseen todistamassa, miten hoitaja löi käskyä uhmannutta tai työhön viivytellen lähtevää potilasta. Näistä lyönneistä ei seurannut hoitajille puhuttelua kummempia seurauksia, vaikka ohjesäännön mukaan väkivaltaisesti potilasta kohtaan käyttäytyvä hoitaja voidaan erottaa. Routala tekeekin huomion, että lause on varsin ovelasti muotoiltu eikä velvoita sairaalaa mihinkään toimenpiteisiin hoitajan epäasiallisen käytöksen seurauksena.

80 vuotta myöhemmin

Yli 80 vuoden takaista muistoa lukiessa huomaa, miten toiset asiat psykiatrisessa hoidossa ja psyykkiseen sairauteen liittyvissä asenteissa ovat muuttuneet paljon ja toiset taas pysyneet hämmästyttävän ennallaan. Nykylukijan huomio saattaa kiinnittyä esimerkiksi tapaan, jolla kirjoittaja luonnehtii mielisairaalassa olleiden naisten sukupuolimoraalin puutetta ja pitää sitä selvänä merkinä paitsi mielisairaudesta, myös sairauden toivottomuudesta. Routalan mielestä toivottomia tapauksia ei ole syytä hoitaa, vaan kuolema olisi heille itselleenkin armeliaampi vaihtoehto. Routalan ehdotus, että näille moraalinsa menettäneille naisille oikea hoito olisi sinihappo, saattaa olla nykyihmisen silmissä julma ja käsittämätön. Myöskin se tapa, jolla kirjoittaja kuvaa kehitysvammaisia potilaita on nykymittapuulla loukkaava. Oman aikakautensa kontekstissa kirjoittajan ilmaisutapa on luultavasti vaikuttanut huomattavasti neutraalimmalta.

Routalan muistoa lukiessa ja tulkitessa on muistettava sen kirjoittamisajankohdan asenneilmasto. Kokonaisuutena kirjoituksesta henkii ajatus siitä, että mielisairaajat ansaitsisivat ihmisarvoista hoitoa ja heidän hyvinvointiinsa tulisi panostaa enemmän. Sairaalan siisteyteen panostetaan ja verhot ja pöytäliinat pidetään aina kunnossa, kun taas potilaat kulkevat loppuunkuluneissa vaatteissa, osastolla on vain yksi peili ja kello, eikä potilailla ole käsienpesumahdollisuutta ennen ateriala. Ruokailuvälineinä potilailla on vain lusikat, ei veitsiä eikä haarukoita. Psykiatrisen hoidon aineelliset puitteet ovatkin noista ajoista kohentuneet huomasti. Mielisairaalamuistojen lukijan voi tehdä kuitenkin surulliseksi se, että monet Routalan huomiot mielisairaiden oikeusturvan heikkoudesta ja hoitajien kielteisestä asenteesta sen sijaan toistuvat lähes sellaisenaan myös 2010-luvulle sijoittuvissa potilaiden muistoissa.

Lähde:

Suomen kirjallisuuden seuran arkisto. *Muistoja ja kokemuksia mielisairaala-* muistokeruuaineisto. Koottu 2014–2015 Kulttuurisen mielenterveystutkimusverkoston ja Suomalaisen kirjallisuuden seuran kansanrunousarkiston kanssa.

Kirjallisuutta

Ernst, Waltraud (2016) ed: *Work, Psychiatry and Society c. 1750–201*. Manchester: Manchester University Press.

Kuuva, Sari 2018: Mielisairaalan varjoista. Nostalgia ja melankolia mielisairaala-alueella asuneiden lapsuusmuistoissa. – *J@rgonia* 16(31): 12–40.

Maanmieli, Karoliina: *Suomalaiset käenpesät. Väkivallan metaforat ja traumakokemuksen kuvaus mielisairaalamuistoissa*. *Psykoterapia* 2018, 37 (1), 37-48.

Maanmieli, Karoliina: *Luovat terapiat ja empaattisen kohtaamisen kaipuu suomalaisten mielisairaalamuistoissa*. *Kirjallisuusterapia* 2018 26 (1).

Pietikäinen, Petteri (2013): *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Rissanen, Anu (2018a): *Silmitön ja väkivaltainen. Erään mielisairaalapotilaan ura 1900-luvulla*. *J@rgonia* 16(31):41–66. http://jargonia.fi/wp-content/uploads/2018/06/4_Jargonia_31_artikkeli_Rissanen.pdf.

Rissanen, Anu (2018b): “Treatment and Rehabilitation: Patients at Work in Finnish Mental Institutions.” Teoksessa Laine-Frigren, Tuomas & Jari Eilola & Markku Hokkanen (eds.), *Entercountering Crises of the Mind. Madness, Culture and Society, 1200s–1900s*. Brill: Leiden & Boston, 196–221.